

TAHYNÉ DR. KOVÁCS ÁGNES*
**Gondolatok a GMO szabályozás alaptörvényi értelméhez, az új európai
uniós GMO-Irányelv, valamint a TTIP tárgyalások fényében**

Mindannyiunk által ismert tény, hogy a génmódosított növények és állatok emberi egészségre gyakorolt hatásáról világszerte ma is heves tudományos viták folynak. 2012-ben a magyar Alaptörvény azonban markánsan foglalt állást arról, hogy a magyar mezőgazdaság legyen GMO-mentes.¹

Magyarország Alaptörvényében a korábbi Alkotmányhoz képest az egészséghez való jog érvényesülését biztosító felsorolás kiegészült a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, valamint az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával. Utóbbiak szerepeltetése azzal is indokolható, hogy a fogyasztók részéről az élelmiszerekkel kapcsolatban, időről időre felmerülő botrányokkal kapcsolatos érzékenység növekedése, az egészséges táplálkozással, egészséges életmóddal kapcsolatos ismeretek és módszerek terjedése, valamint a tiszta (egészséges) ivóvíz stratégiai jelentőségűvé válása egyre erősödő tendenciává vált az elmúlt két évtizedben Magyarországon is. Az Alaptörvény szövege – ha már egyszer kifejezett utalást tartalmaz a GMO-k mezőgazdasági célú felhasználására – helyesen nem csupán a géntechnológia segítségével létrehozott mezőgazdasági növényekre utal, hanem általában a GMO-kra. Bár köztenyésztésben még sehol a világon nem került sor genetikailag módosított (haszon)állatok engedélyezésére, és a vita Magyarországon is elsősorban az elsőgenerációs GM-növények (főleg a Bt- és glyphosate -toleráns kukoricák) miatt zajlik, a jövőben valószínűsíthető a transzgenikus állatok megjelenése is, hiszen laboratóriumi körülmények között már számos ilyen előállítottak. A transzgenikus növényekhez képest azonban a technológia alkalmazása, ebben az esetben sokkal nehezebb és kockázatosabb, illetve a közvélemény ellenállása is jóval nagyobb világszerte. A GMO-kal kapcsolatban tehát úgy tűnik, hogy az alkotmányozás során olyan részletkérdés került szabályozásra, amellyel kapcsolatban egyrészt – éppen Magyarországnak és néhány másik uniós tagállamnak köszönhetően – változóban van az uniós szintű szabályozás, másrészt belátható időn belül nem fog sor kerülni a géntechnológia híveinek és ellenzőinek megbékélésére sem. A kompromisszum már nem is annyira az általában első helyen hangoztatott egészségügyi kockázatok, hanem a gazdasági következmények miatt folyik. Azt ugyanis általában a növényi géntechnológia hívei is elismerik, hogy a GMO-k mezőgazdasági célú felhasználása árt a biológiai sokféleségnek (az ún. biodiverzitásnak), továbbá hogy egy-egy új GMO kifejlesztésének

* PhD, adjunktus, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, e-mail: cincur76@googlemail.com

¹ Alaptörvény XX. cikk (1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez. (2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.

horribilis összegei miatt már az egyre jelentősebb monopóliumokkal rendelkező multinacionális cégek uralják az ilyen eredetű termékek piacát.²

A törvényi hierarchia csúcsán megfogalmazottak újabb vitákra adtak okot tudományos körökben azóta is.³ Legelőször lássuk ezeket a gyújtópontokat.

I.

Az egyik vitatott pont szerint, a genetikailag módosított élőlények alkotmányban rögzített tilalma sérti a tudomány védelmére vonatkozó alkotmányi cikket.⁴

A tudományos kutatás szabadsága természetesen sohasem elszigetelt jelenség. Csak szabad társadalomban létezhet, hiszen lényegét ugyanazok az elvek adják, amelyeken a társadalom mint egész legalapvetőbb szabadságjogai alapulnak.⁵

Az egyes GMO-k egészségre való veszélyességének kérdése egyértelműen tudományosan megítélendő kérdés. Az Alaptörvény tíz cikkel korábban mondja ki, hogy a tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, a tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.⁶

Felmerül a kérdés, hogy az állam a tudomány helyett ítélkezik-e? Itélkezik-e egyáltalán, vagy inkább csak irányít, manipulál? Értelmezhető-e ez a két rendelkezés akként, hogy az Alaptörvény kapaszkodó korlátot biztosít a tudósok értékítéletének megalkotásához?⁸ Egy alaptörvényi preambulum nem lehet csupán ünnepélyes deklaráció, hiszen azt a jogalkalmazói tevékenység során értelmezni kell, ahogy

² Lásd bővebben: Horváth Zsuzsanna – Pánovics Attila: Környezetvédelem és fenntarthatóság az új Alaptörvényben, in: Drinóczi Tímea (szerk.): *Magyarország új alkotmányossága*, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2011.

³ Horváth – Pánovics 2011.

⁴ Ezt állapítja meg a Barabás Zoltán Biotechnológiai Egyesület számára készített jogi szakvélemény is, in: <http://index.hu/assets/documents/belfold/agmotanulmany.pdf>.

⁵ Bővebben: N. Tóth Zsuzsa (fordító) – Bánki Dezső (lektor): A tudományos kutatás szabadságának alapjai, *Polanyiana*, 1998/1-2., in: <http://chemonet.hu/polanyi/9812/alap2.html>. A fordítás alapjául szolgáló szöveg: Polanyi M.: *Foundations of Academic Freedom – The Logic of Liberty*, Chicago, The University of Chicago Press, 1951, 32-48.

⁶ Alaptörvény X. Cikk (2) bekezdés.

⁷ Egy példa: „*A modern világban a felsőoktatási intézményeket csak közpénzekből lehet fenntartani. Ha azonban a tudomány művelőit az állam fizeti, és az állam teremti meg számukra a kutatások feltételeit, akkor a kormányzat nyomást is gyakorolhat rájuk, hogy eltérítse őket elméleti irányultságuktól és a tudomány által felállított mérvéktől. Például egy olyan, tejtermékeket gyártó államban, mint Iowa, előfordulhat, hogy az állam nem nézi jó szemmel, ha az itteni tudósok felfedezik és nyilvánosságra hozzák a margarín táplálkozási és gazdasági előnyeit, és a törvényhozás segítségével beavatkoznak saját egyeteme életébe meg akarja akadályozni az efféle eredmények publikálását. Nemrégiben ugyanis ez meg is történt Iowában. Rengeteg alkalom nyílik ilyen konfliktusokra az állam közvetlen érdekei, valamint az önmagáért való tudásra és igazságra törekvés között.*” in: <http://chemonet.hu/polanyi/9812/alap2.html>.

⁸ Az alkotmány preambulumanak, vagyis bevezetőjének szerepéről és jelentőségéről tanácskoztak 2010 októberében, hazai és külföldi jogtudósok, közöttük korábbi alkotmánybírák a Magyar Tudományos Akadémián. A nemzetközi konferencián - ahová történészek és politikusok is meghívást kaptak - a felszólaló szakemberek közjogi, történeti és jogalkalmazási szempontból vizsgálták Európa alkotmányainak ’bevezetőit’.

akadémiai vitákban ez megfogalmazást nyert.⁹ Mint ismeretes, az Alkotmánybíróság több döntésének indokolásában is hivatkozott korábban hatályos alaptörvény preambulumára.¹⁰ Vörös professzor az akadémikusok erről szóló vitája alkalmával kitért magára az alkotmányozási folyamatra is, amelyben – mint fogalmazott – a terjedős közéleti viták után a tudománynak is hallatnia kell a hangját. A professzor utalt a Professzorok Batthyány Körének állásfoglalására, miszerint az alkotmányozás folyamatában először a politikai döntést igénylő kérdéseket kell tisztázni. Ezt ideális esetben az alaptörvény megszövegezése követi, ami magas szintű jogász-szakmai munkát igényel. A megszövegezett dokumentum-tervezet végül ismét a törvényhozók asztalára kerül, hiszen arról a Parlament dönt. A preambulum tartalmáról szólva a jogászprofesszor az 'alkotmányjogilag is értékelhető fogalmak megjelenítése' mellett szállt síkra. Vörös Imre szerint az Alkotmány 'előszavában' az azonosulást lehetővé tévő gazdasági és politikai alapok, valamint az integrációs értékek megfogalmazásának van helye, ám 'hangzatos jelszavakra' nincs szükség az új alaptörvény készülő bevezetőjében.

Kérdés tehát, hogy ha a GMO-k megítélésében még akadémiai szinten is viták folynak,¹¹ akkor mennyiben nyújt az Alaptörvény a tudósok számára 'azonosulást lehetővé tévő gazdasági és politikai alapokat'? Bizonyos akadémikusok támogatják a GMO-k használatát,¹² míg mások kifejezetten ellenzik vagy éppen rendkívüli óvatosságra¹³ és elővigyázatosságra intenek.¹⁴

Az alkotmány önellentmondása a következő módon oldható fel, amely egy lehetséges értelmezés is egyben. A kodifikátor tulajdonképpen az elővigyázatosság elvét követi, amikor GMO-mentes mezőgazdaságot említ. Az elővigyázatosság elve lehetővé teszi az emberi, állati vagy növényi egészséget fenyegető lehetséges veszéllyel szemben vagy a környezet védelme érdekében történő gyors fellépést. Amikor a tudományos adatok nem teszik lehetővé a teljes körű kockázatértékelést, az elv alkalmazásával többek között megelőzhető az egészségre potenciálisan veszélyes termékek forgalomba hozatala, vagy az ilyen termékek visszahívhatók a piacról.¹⁵ Az Alaptörvény így azonban csak azokat a GMO-kat tiltanak Magyarországon, amelyek az egészségre ártalmasak.

⁹ Így fogalmazott Vörös Imre korábbi alkotmánybíró, az MTA Jogtudományi Intézetének igazgató-helyettese.

¹⁰ Pl.: a 'parlamentari demokrácia' fogalom értelmezése kapcsán a 27/1998. (VI.16.) AB határozat; vagy a 'piacgazdaság' fogalmának értelmezése kapcsán a 21/1994. (IV.16.) AB határozat, stb.

¹¹ Lásd még: Takács-Sánta András: Szüksége van-e a világnak a géntechnológiai úton módosított növényekre?, in: Darvas Béla – Székács András (szerk.): *Az első generációs géntechnológiai úton módosított növények megítélésének magyarországi háttere*, Budapest, Magyar Országgyűlés Mezőgazdasági Bizottsága, 2011, 51.

¹² Dudits Dénes úgy nyilatkozott, hogy el szeretnék érni, hogy a GMO-kat tiltó, tudománytalan passzus kikerüljön az alaptörvényből, fontolgatják, hogy a jogi szakvélemény birtokában milyen lépéseket tehetnek.

¹³ Lásd még: Venetianer Pál: Génmódosított növények – Mire jók?, *Szokatlan szempontok V.*, Typotex, Budapest, 2010.

¹⁴ Balla László, Heszky László, Darvas Béla.

¹⁵ Communication from the Commission of 2 February 2000 on the precautionary principle [COM(2000) 1 final – not published in the Official Journal] (A Bizottság közleménye (2000. február 2.) az elővigyázatosság elvéről [COM(2000) 1.

Ugyanakkor, ez esetben felesleges a GMO-tilalmat az alaptörvényben külön ezekkel a szavakkal rögzíteni, hiszen az egészségre káros élelmiszerekről és környezetkárosításról enélkül is rendelkezik az Alaptörvény.¹⁶ (Megjegyezzük, hogy a molyellenálló kukoricával szemben deklarált magyar moratóriumot környezetvédelmi aggályokra alapozták, az alaptörvénybe mégis egészségvédelmi szempontból került be a GMO-ellenesség.)

II.

A második általunk vizsgált vitapont, miszerint a GMO-mentes mezőgazdaság alaptörvényi kitétele – egy bizonyos jogi szakvélemény szerint is¹⁷ –, ellentétes az uniós joggal.¹⁸

Ez az ellentétesség ugyanazokon a pontokon volt tetten érhető, ahol a magyar moratórium létjogosultsága megkérdőjelezett volt, ma már mintegy tíz éve.¹⁹ Az európai uniós jog különösen komplex módon rendelkezik a GMO-król: azokat alapjaiban nem tiltja, csak engedélyhez köti, és rögzíti, hogy az engedély mikor tagadható meg, védzáradék mikor alkalmazható. Növum, hogy 2015. január 13-án megszavazták az Európai Unió új GMO jogszabályt. Ezt követően, Európai Unió Tanácsa ötéves jogalkotási eljárás végére tett pontot 2015. március 2-án, amikor elfogadta a géntechnológiával módosított szervezetek (GMO) engedélyezésére vonatkozó új uniós szabályozást. Az új GMO-szabályozás fő üzenete, hogy a jövőben a tagállamok, saját területükön szabadon korlátozhatják a GMO-k termesztését, vagyis – a szubszidiaritás elvét is figyelembe véve – az uniós szinten engedélyezett GMO-k termelésének korlátozásáról vagy megtiltásáról a tagállamok nemzeti szinten dönthetnek.

Az új irányelv megtartja továbbra is a centralizált uniós engedélyezési rendszert, azonban a géntechnológiával módosított növények termesztése kapcsán az engedélyezés két fázisában teszi lehetővé, hogy a tagállamok GMO-mentességhez folyamodhassanak.

Egyrészt az engedélyezési eljárásban a tagállam kérheti az engedély céljából benyújtott kérelem földrajzi hatályának kiigazítását. Ez az opció megadja a lehetőséget a kérelmezőnek (biotechnológiai vállalatnak), hogy a kérelmét kiigazítsa, vagyis saját maga vegye ki a kérelméből a mentességet igénylő tagállam területét. Abban az esetben, ha a földrajzi hatály kiigazítása nem történt meg, vagy a tagállam eleve nem kérte a kiigazítást, akkor a GMO engedélyezését követően megtilthatja vagy korlátozhatja az adott növény termesztését az Irányelvben példálózó jelleggel meghatározott, pl.

¹⁶ Alaptörvény XX. cikk (2) bekezdés.

¹⁷ Horváth – Pánovics 2011.

¹⁸ Az alaptörvény tavaszi vitája kapcsán kevesebb figyelmet kapott a GMO-mentes mezőgazdaság beemelése az alkotmányba, a szakma egy részében azonban komoly megütközést keltett – állította Györgyey János, a MTA SZBK Növénybiológiai Intézet tudományos főmunkatársa, in: <http://index.hu/gazdasag/magyar/2011/09/21/gmo/>.

¹⁹ Eddig összesen két GMO-termék kapott engedélyt, melyek közül jelenleg már csak egyetlen, az egyes károkozókval szemben rezisztens takarmánykukorica (MON810) rendelkezik érvényes engedéllyel. A 2010-ben jóváhagyott ipari felhasználású burgonya (Amflora) engedélyét, egy Magyarország által kezdeményezett európai bírósági eljárás nyomán vonták vissza (T-240/10 Magyarország kontra Bizottság).

környezetpolitikai, agrárpolitikai célokkal kapcsolatos, vagy további szempontokhoz köthető nyomós indokok alapján (az Irányelv utal továbbá a városi és vidéki területrendezésre, a földhasználatra, a társadalmi-gazdasági hatásokra, az együtttermesztés szempontjaira és a közrendre.)

A módosítással bevezetett új szabályozás ebben a megközelítésben tehát a tagállamok mozgásterét megnöveli a GMO-mentesség fenntartásával kapcsolatban.

A magyar moratórium történetéről annyit kell tudnunk, hogy földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter a környezeti kockázatot alátámasztó vizsgálatok eredményei alapján 2005. január 20-án indította meg a védzáradéki eljárást a géntechnológiával módosított MON 810 kukorica fajták termesztésbe vonása ellen. Az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság (EFSA) 2005. júniusi állásfoglalásában a moratórium indokait nem tartotta kellően megalapozottnak. A génmódosított növényfajták szántóföldi termesztését azonban Magyarországon továbbra is tiltják, 2005-ben a védzáradékot kihasználva, átmenetileg moratóriumokat léptetett életbe a minisztérium az ilyen kukoricára. Többek közt arra hivatkoztak, hogy hazánk önálló biogeográfiai régió, eltérő ökoszisztémával, így a GMO-k engedélyezését külön vizsgálatnak kell megelőznie. Ám a vizsgálat nem készült el, a moratórium mégis maradt; azt a GMO-kat előállító és forgalmazó óriás cégek és az unió igyekezete ellenére sem oldották fel. A Magyar Országgyűlés felkérte²⁰ a Kormányt, hogy folytassa a környezeti hatásvizsgálatokat az Európai Unió szinten már engedélyezett géntechnológiával módosított növényfajták esetén annak érdekében, hogy a feltételezett negatív hatások a Pannon Biogeográfiai Régióban feltárásra kerüljenek, és tegyen meg minden szükséges lépést a MON 810 kukorica fajták köztermesztésbe vonása ellen, védzáradéki eljárás keretében, a 2005. január 20-án hozott magyar moratórium fenntartása érdekében, kihasználva minden diplomáciai és jogi eszközt egy esetleges kedvezőtlen európai bizottsági döntés megváltoztatására. A tervezetről a tagállami szakértőkből álló szakbizottság 2006. szeptemberében szavazott, de nem született meg a döntéshozatalhoz szükséges minősített többség. 2007-ben, 27 tagállamból 22 az Európai Bizottság javaslata ellen, Magyarország mellett szavazott. Ennek eredményeképp a tilalom továbbra is fennmaradhatott. Ezután, az Európai Bizottság Magyarországtól a korábbiaknál részletesebb anyagokat kért, hogy azokat az EFSA ellenőrizhesse. A kért és elküldött anyagokra azonban sem a Bizottság, sem az EFSA nem reagált. A Bizottság újabb szavazást sürgetett 2009-ben, amikor is ismét a moratórium fennmaradása lett döntés eredménye.

Vessük ezt össze azzal a ténnyel, hogy máig tíz Európai Unióhoz tartozó ország hirdetett vetési moratóriumot legalább egy géntechnológiai úton módosított (GM) fajtacsoporthoz.²¹ Az Európai Bizottság még 2010 júliusában nyújtotta be jogszabályjavaslatát, amelynek az volt a célja, hogy a tagállamok szabadon

²⁰ 53/2006. (XI.29.) OGY határozat 1. pont.

²¹ Az Unión kívüli országok közül Svájc, Szerbia és Norvégia döntött úgy, hogy az elővigyázatosság elvét követve nem járul hozzá a GM-növények szabadföldi termesztéséhez. A fentiek súlyos következményeképpen a New York-i értéktőzsdén szereplő cégek közül például a technológia éharcosának számító Monsanto részvényeinek árfolyama a 2008-as kimagaslóan jó év (átlag 120 \$ = 100%) után 2009-ben 67%-ra, 2010-ben 42%-ra csökkent. Ez tartós és meghatározó trendnek látszik.

dönthessenek, kívánnak-e területükön GMO-t termesztetni. Noha az EP már 2011 nyarán nagy többséggel megszavazta első olvasatos álláspontját, amelyben tovább bővítette a tagállamok mozgásterét, a Tanácsban a GMO-k mellett érvelő államok sokáig blokkolták a megállapodást. A tárgyalások csak 2012-ben vettek új lendületet, amikor az '1507 GM' jelzésű kukorica termesztéséről szóló engedélyezés körüli botrány felszínre hozta az uniós GMO-rendszerben rejlő visszaosságokat. A szóban forgó GMO-kukorica uniós engedélyét ugyanis a 28 tagállamból mindössze öt támogatta, mégis engedélyt kapott.

A fentiek értelmében, az új európai uniós GMO-Irányelv feloldja a jelen pontban tárgyalt ellentmondást, ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy az USA és az EU között (éppen: 2015 tavasza) formálódó szabad kereskedelmi megállapodás (TTIP)²² mind az uniós, mind pedig a magyar alaptörvényi szabályozást felülírja, ha az egyezményt aláírják. Ekkor ugyanis egyes gazdasági szakemberek véleménye szerint, a hazai piacról kitiltott GMOK előállításával és forgalmazásával foglalkozó multinacionális cégek komoly kártérítésért perelhetik a magyar államot.²³

III.

Harmadikként egy tudományos-technikai kérdést vizsgáljunk meg, amely miatt az alaptörvényi GMO-mentesség passzusát támadás éri. Heszky László akadémikus szerint a fő problémát az okozza, hogy az elterjedt génmódosítás a növény egészét érinti, holott a például a kukoricamoly ellen elég, ha csak a szár, a bogár ellen pedig, ha csak a gyökér génállománya módosul. A biztonságos megoldás így az lehetne, ha az emberi fogyasztásra szánt részeket nem is érintené a módszer. Hiába jelenik meg azonban a növénynek csak egyes részeit érintő technológia, az adott növény alkalmazását így a magyar alkotmány már eleve kizárja.

IV.

A negyedik vitatott vonatkozása az alaptörvényi GMO-mentes mezőgazdasági előírásának, hogy ez a tiltás a közegészséget védő célját sem éri el, a boltok polcain továbbra is maradhatnak génmódosított termékek. A fenti két elvi-jogi vitával ellentétben ez a támadási felület gyakorlati. Sajnálatos módon a feldolgozott élelmiszerek nagy része külföldről érkezik Magyarországra, és tartalmaz génmódosított összetevőt, ahogy azok az alapanyagok is, amiket a magyar takarmány előállítás és a

²² Transatlantic Trade and Investment Partnership (T-TIP). A megállapodás az EU és az Egyesült Államok között a világ legnagyobb szabadkereskedelmi térségét hozhatja létre, amitől mindkét fél új munkahelyeket és gazdasági növekedést vár. A felek azonban saját érdekeiket is igyekeznek védeni.

²³ Kanadának már 171,5 millió dollárjába került az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény. Egy független gazdasági elemzés szerint a TTIP Európában 600 ezer munkahely megszűnéséhez, valamint a gazdaság visszaeséséhez vezethet. Az amerikai CIEL tanulmánya szerint a TTIP a növényvédő szerek felhasználásának növekedését vonja maga után, és veszélybe sodorja az évente több tízmilliárd dolláros forgalmat jelentő bioélelmiszerek ágazatát, in: <http://www.greenfo.hu/hirek/2015/01/09/az-usa-egmergezne-az-unios-bioelelmiszer-piacot> (2015.01.09.)

feldolgozóipar használ. A kormány jelenleg is moratóriumot tart életben például az Amflora génmódosított burgonya termesztésére is, amit eleve ipari alapanyagnak, és nem emberi fogyasztásra fejlesztettek ki. Dudits Dénes, a Barabás Zoltán Biotechnológiai Egyesület elnöke szerint különös ellentmondás az is, hogy az alaptörvény e cikke semmilyen szinten nem érinti az importot, a feldolgozást és a felhasználást.

Vagyis a génmódosított szója- és kukoricatartalmú élelmiszerek és takarmányok ugyanúgy forgalmazhatók lesznek, mint eddig, tehát a vélt, vagy valós veszélyeknek továbbra is kitesszük magunkat, mintha nem korlátoznánk a mezőgazdaságot. Az alaptörvény ilyenformán csak a gazdálkodókat korlátozza. Egyes vélemények szerint a GMO-ellenesség alkotmányban rögzítése arra a feltételezésre épült, hogy a magyar gazdák komoly versenyelőnyre tehetnek szert, a GMO-mentesség jó 'brand' lehet az európai piacokon.

Egy 2010-es Bizottsági Ajánlás²⁴ kifejti: „*Abhoz, hogy az európai fogyasztók számára biztosított legyen a választás lebetősége a géntechnológiával módosított és a géntechnológiával módosított élelmiszerek között, nemcsak megfelelően működő nyomon követhetőségi és címkézési rendszerre van szükség, hanem egy olyan mezőgazdasági ágazatra is, amely különféle termékeket tud nyújtani. Az élelmiszeriparnak a magas szintű fogyasztói választás biztosítására irányuló képessége együtt jár a mezőgazdasági ágazatnak a különböző természeti rendszerek fenntartására irányuló képességével.*”

Ezzel összefüggésben, jelenleg, egy nemzeti szója-program elindításán dolgozik a Földművelésügyi Minisztérium. Célja, hogy csökkentse a főként importból érkező, génmódosított szóját tartalmazó takarmányok arányát az állattenyésztésben, ugyanis Európának új, átfogó fehérjepolitikára van szüksége a mezőgazdaságban és az élelmiszergyártásban, amely a hazai forrásokat jobban kihasználja, és megszünteti a függést a tengerentúli importtól az élelmiszerekben és állati takarmányban felhasznált szójababnál. Egy átfogó uniós fehérjenövény-program elengedhetetlen lenne, de egyelőre nincs jele annak, hogy az Európai Bizottság gondolkodna ezen.²⁵ A Magyar Szója Nonprofit Kft. néven bejegyzett szervezet egyik legfontosabb feladatának az agrotechnikai és fajtaháttér felállítását tartja. A jelenleg 36 ezer hektáron vetett szója termésterületét az ökológiai adottságokat figyelembe véve ugyanis a többszörösére lehetne növelni. A magyar célok megvalósítását az uniós közös agrárpolitika is támogatja. A legnagyobb ösztönzést a fehérjenövényekre adható, termeléshez kötött támogatás adhat. Ennek összege hektáronként elérheti a hatvanezer forintot. Emellett folyamatban van a GMO-mentes jelöléssel kapcsolatos előkészítő munka is. A minisztérium szakértői az ágazati szereplőkkel egyeztetve alakítják ki a részletszabályokat. Az már biztos, hogy a GMO-mentes jelöléssel ellátott hús, tej és tojás nem származhat olyan állattól, amelyikkel génmódosított takarmányt etettek.

²⁴ A GMO-knak a hagyományos és biogazdálkodással termesztett növények közötti nem szándékos előfordulásának elkerülésére szolgáló, nemzeti együtt-termesztési intézkedésekről szóló, 2010/C 200/01 számú Bizottsági Ajánlás Melléklete.

²⁵ „*Amennyiben az engedélyezési eljárás nem fog változni az EU-ban (a null tolerancia érvényben marad), akkor szakértők szerint drámaiak lesznek a következmények, a baromfiágazatban 44%, a sertéságazatban 35% lehet a veszteség: nincs ugyanis gyakorlati alternatívája a 35 millió tonna szója importjának.*” A sertésekkel beállított hízalási és anyagforgalmi kísérletekben a takarmány 70%-ban tartalmaz kukoricamoly ellen génmódosított (Bt) vagy herbicidtoleráns (RR), illetve kontrollkukoricát, ami általános, in: <http://www.nemzetigeografia.hu/node/758>.

Könnyen belátható, hogy ez a fogyasztók, a gazdák és az állatok szempontjából is számos előnnyel jár.

Újabb kérdés, hogy ezt a kezdeményezést nem mossa-e majd el az életbe lépő TTIP? Ilyen ha nem, milyen feltételek mellett maradhat meg?

V. Létezik-e koegzisztencia az Alaptörvény szerint?

Az Alaptörvény rendelkezéséből mintegy ráutaló, hallgatólagos megfogalmazásban kiolvasható a koegzisztencia iránti szkepticizmus is, pontosabban a koegzisztencia elvetése.

Amennyiben a különböző mezőgazdasági termelői típusok, a hagyományos-, a bio- és a gmo-kat is alkalmazó művelés egymás melletti létezése valós, akkor nem lenne szükség olyan kitételre, legfőképpen nem alaptörvényi szinten, hogy a mezőgazdaság gmo-mentes.

A koegzisztencia - a különböző művelési, termelési kultúrák egymás mellett élése során azok sajátosságainak megőrzésére vonatkozik. Ez egy „termelés-szervezési” kérdés is egyben. Ez azt jelenti, szavatolni kell, hogy a géntechnikától mentes élelmiszerek termelése és előállítása hosszú távon is megmaradhat. Génmódosított növények termelése és azok felhasználása nem vezethet a hagyományos és génmódosított termékek keveredéséhez. A koegzisztencia problémaköre a génmódosított és az ökológiai földművelés között a szabad környezetbe való kibocsátás általi GMO-szennyezésből és a GMO-k termékkénti vagy termékbeleni forgalomba hozatalából adódik.

A Bizottság határozottan állítja, hogy az ökonómiai-, a környezeti- és az egészségre gyakorolt hatás szempontjából különbséget kell tenni.

Nem csupán a biológiai sokféleség, a biodiverzitás elvesztéséről van szó, vagy arról, amit a hagyományosan gazdálkodóknak kell elszenvedniük, ha GMO kerül a gabonájukba. Ezzel a kérdéssel szoros összefüggésben áll azoknak a gazdáknak a védelme, akik nem akarnak GMO-t vetni, tehát az ökológiai gazdálkodást folytatón keresztül a fogyasztóknak a védelme, hogy hamis árumegjelölés nehegy félrevezesse őket, és a környezet védelme az előre nem látható GMO keresztezések rizikójától.

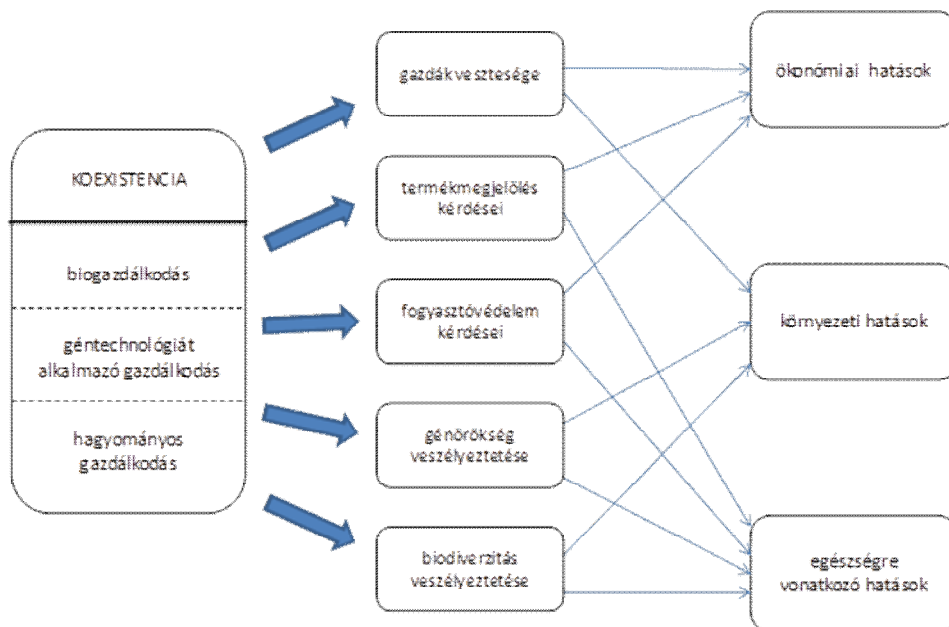
A GMO szabályozást is kutató német jogtudós, Gerd Winter szerint „a koegzisztenciát általában úgy fogadják el, mint a környezeti és egészségügyi kockázatokból adódó konfliktusok kivézető útja. Lehetővé tesz egy tisztán kockázat értékelésen alapuló döntést, a génmódosítást alkalmazó mezőgazdaság mellett vagy ellen, hiszen minden mezőgazdasági termelési formát meg kell, hogy illessen az egymás mellett élés létjogosultsága.”²⁶

A koegzisztencia módszere azonban „csak akkor valósítható meg megfelelően, ha az egészségügyi és környezeti szempontok egyenrangúak a gazdasági szempontokkal, és a mezőgazdaság valamennyi formája ugyanakkora létjogosultsággal rendelkezik. Nem lehet tehát különbséget tenni a

²⁶ Winter, G. – Stoppe-Ramadan, S.: European Union and German Law on Coexistence of Agriculture with and without Genetically Modified Crops: Individualisation of a Systemic Problem, *Environmental Sciences Europe*, 2011/23, 28., in: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2178984 (2013.01.23)

*hagyományos, az ökológiai, és a géntechnológiát felhasználó termelési módok között, hiszen értelmét vesztené az együtttermesztés követelménye.*²⁷

A koegzisztencia nem tiszta – tehát génszennyezettséggel járó –, gyakorlati megvalósulása esetén felmerülő, a fentiekben érzékeltetett, potenciális hatások értelmezésére, vizsgálódásunk nyomán, a következő ábrát alkottuk meg:

Mint ahogy az európai uniós jog elismeri, szabályozza a koegzisztenciát, ezen a ponton újra oda jutunk, hogy az alaptörvényi GMO-mentes kitétel ellentétes az uniós joggal, – mintegy a magyar szabályozás kivonni igyekszik magát az európai uniós irányelvek és rendeletek hatálya alól, csakúgy mint a magyar moratórium kapcsán is. Az Európai Bíróság azonban több esetben kimondta, hogy erre egy tagállamnak nincs – vagy csak korlátozottan, a védelmi záradék vagy a legkisebb szigor klauzúla által adott keretek között lehet – joga. (l. pl. a Leybucht ügy). Szerencsés, hogy ezt a szabályozási konfliktust az új Európai Uniós GMO-Irányelv kétlépcsős rendszerével feloldja.

Annak érdekében, hogy GM növényfajták ne kerülhessenek szabályozatlan és ellenőrizhetetlen körülmények között termesztésre Magyarországon, és ne fordulhasson elő a GM és a nem GM növények visszafordíthatatlan fajtakeveredése – amelynek mezőgazdasági és gazdasági következményei beláthatatlanok – Magyarország a vonatkozó közösségi irányelvben biztosított felhatalmazás alapján elkészítette a GM növényfajták, valamint a hagyományos és ökológiai gazdálkodással termesztett növények együttes jelenlétének, koegzisztenciájának szabályozását szolgáló törvénymódosítást. Az erről szóló törvényjavaslatot az Európai Bizottsággal való

²⁷ Pánovics Attila: Szakítópróba előtt Európa GMO ügyben?, in: http://emla.hu/aa2.10.0/img_upload/777ad89538966d33b9d5fb7d0e49b91c/Panovics_Atila.pdf (2013.01.24.)

egyeztetést követően az Országgyűlés fogadta el. 2006 decemberében megszületett a géntechnológiával módosított, a hagyományos, valamint az ökológiai gazdálkodással termesztett növények egymás mellett folytatott termesztéséről szóló 86/2006. (XII.23.) FVM rendelet is, amely a végrehajtás részletes szabályait tartalmazza. „Az elfogadott koegzisztencia szabályozás az egyik legszigorúbb a tagállami szabályozások között, kibasználva a közösségi jog adta kereteket. A szabályozás kialakítása a magyar termesztési és természeti sajátosságokra, a magyar földtulajdon-viszonyokra, illetve a vetőmag-ágazat és a konvencionális, valamint az ökológiai termesztés jelenlegi helyzetére, továbbá nemzetgazdaságban betöltött szerepükre figyelemmel történt.”²⁸

Láthatjuk tehát, hogy az alaptörvényi GMO-mentességre vonatkozó kitétel egyfajta belső ellentmondáshoz is vezetett a magyar szabályozásban. Első ránézésre. Hiszen egyrészt az alaptörvényi a magasabb szintű szabályozás a magyar koegzisztencia szabályozáshoz képest, és 'lex superior derogat inferiori' ugyanakkor a későbbi is, bár ez másodlagos szempont ('lex posterior derogat legi priori').

Ugyanakkor árnyaltabb képet fest, hogy a Bizottsági Ajánlás Melléklete is külön kiemeli, hogy az egyes tagállami szabályozások átláthatósága, a határokon átnyúló együttműködés és az érdekeltek bevonása, részvétele kiemelten fontos szerepet kap. A nemzeti intézkedéseket valamennyi érdekelttel együttműködésben és átlátható módon kell kidolgozni. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye szerint „kiemelt figyelmet kell fordítani a természetvédelmi területek és az ökológiai szempontból érzékeny térségek védelmét szolgáló intézkedésekre. Tekintetbe kell venni továbbá a regionális gazdasági és kulturális érdekek védelmére irányuló intézkedéseket, illetve egyéb társadalmi és gazdasági hatásokat is.” Az EGSZB is felhívta a figyelmet, hogy az együtt-termesztés feltételei régióként különbözőek, és különösen a kispárcellás mezőgazdasági termelésnél nem valósítható meg a gyakorlatban az, hogy egy régió belül párhuzamosan termesszenek GMO-kat és nem GMO-kat, akár hagyományos, akár ökológikus módon. Az EGSZB véleményében az összefüggésben foglalkozott az olyan regionális minőségi védjegyek és eredetgaranciák piaci esélyeivel, amelyek megszerzéséhez – a fogyasztói elvárásokra való tekintettel – le kell mondani a GMO-k alkalmazásáról. Ennek fényében számos régió géntechnológia-mentesnek kiáltotta ki magát. Az EGSZB utalt az ezzel kapcsolatos, még tisztázandó jogbizonytalanságokra.

Többek között arra, hogy a fogyasztók is szabadon választhassanak a GMO-kat tartalmazó, illetve GMO-mentes élelmiszerek között, akadálytalan nyomon követhetőségre és címkézésre van szükség, de ugyanilyen fontos a fogyasztói keresletnek megfelelő kínálat is. Itt mindenekelőtt a termékek regionális elérhetőségére kell ügyelni.

Az Európai Uniónak kevés a tapasztalata a koegzisztencia gyakorlati alkalmazása terén. Ehhez képest, Magyarországon a koegzisztencia megvalósulásának gyakorlatát tanulmányozni lehetetlen. Ennek oka, hogy Magyarországon (hivatalosan és nyilvántartott formában) nem termelnek génmódosított növényeket. A tilalom 2005-ös, és amikor az első génmódosított növényt, a MON 810 kukoricát engedélyezték az

²⁸ Magyar Köztársaság Kormánya J/4723. számú jelentés a géntechnológiai tevékenységgel, annak mezőgazdasági és élelmiszer-előállítási alkalmazásával kapcsolatos egyes kérdésekről és az ezeket érintő magyar stratégiáról szóló 53/2006. (XI.29.) OGY határozatban foglaltak végrehajtásáról, in: <http://www.parlament.hu/irom38/04723/04723.pdf> (2012.03.25.)

Unióban (1998) Magyarország még nem volt az Európai Unió tagja. A magyar ökoszisztéma a Pannon biogeográfiai régióhoz tartozik, amelynek környezeti karaktere eltér a többi tagállamtól. Ebből az is következik, hogy az uniós kockázatértékelés eredményei, illetve a szabályozást megalapozó mérések csak eltéréssel alkalmazhatók Magyarországon.

A magyar szabályozás sajátossága, ahogy azt korábban ismertettük, az elővigyázatos, kétlépcsős engedélyeztetési rendszer, azonban megjegyzendő hogy a potenciális összes szomszédos termesztőtől beszerzendő írásbeli beleegyező nyilatkozat tényleges megszerzése szinte lehetetlen. Egy tanulmány szerint,²⁹ ha egy gazda 3 hektáron kíván gm-növényt termelni, akkor 50-60 szomszédos termelővel kell konzultálnia, illetve tőlük az írásos nyilatkozatot megszerezni. Ezek nélkül pedig a termesztési engedély nem adható meg.

Ugyanakkor van Európában más tagállam is, amelyben nincs lehetőség a koegzisztencia mérésére. Például Olaszországban a génmódosított vetőmagokról folytatott vita teljesen teoretikus, mert jelenleg nincs hatályban a koegzisztenciára vonatkozó szabályozás, és ebből kifolyólag génmódosított vetőmagoknak kereskedelmi célú termelése sem folyik Olaszországban. A 116/2006-os döntésével az olasz Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek mondta ki a korábbi, koegzisztenciára vonatkozó szabályozást. A gm-vetőmagok kereskedelmi célú termesztésére jelenleg egy de facto moratórium van érvényben, Olaszországban; amint lehetséges meg kell alkotni a gazdák szabad választása érdekében a koegzisztencia sajátos olaszországi szabályait is.³⁰

Összességében elmondható, hogy Magyarország volt az első állam Kelet-Európában, amely a koegzisztencia szabályait részletességgel megalkotta. Európában pedig ez a legszigorúbb szabályozási rendszer. A rendszer sajátosságai nyomán (400 méteres izolációs távolság, kétlépcsős engedélyezési rendszer, a szomszédos gazdák nyilatkozatai) ma Magyarországon nincs olyan gazda, aki kereskedelmi forgalmazásra gm-növényt termesztene. Ebből kifolyólag a rendszer tényleges, gyakorlati monitoringjára sincsen lehetőség.

Az új Európai Unió GMO-Irányelv kapcsán egyes tudósok azonban kifejezetten a koegzisztencia gyakorlati erősödését prognosztizálják. Az új szabályozás a korábbi engedélyezési eljárás politikai patthelyzetét eszerint megoldotta, ennek következményeként a biotechnológia szerepének növelésében érdekelt tagállamokat a jövőben már semmi nem fogja akadályozni abban, hogy az uniós szintű engedélyeztetés után újabb és újabb szervezetek engedjenek be a köztermesztésbe. Vagyis a módosítás üzenete nem csak a kivételek lehetőségének kiterjesztésében ragadható meg, hanem abban is, hogy az új szabályozás voltaképpen zöld utat ad és elhárít minden nehézséget az uniós szintű engedélyeztetési eljárások elől, minthogy a korlátozásban érdekelt tagállamok már nem fogják akadályozni az uniós szintű engedélyezést. Ezek alapján egy

²⁹ Ragionieri Maria Pia – Chirabolli Alessandro: Coexistence of Genetically Modified Crops and Conventional and Organic Agriculture: The Hungarian System., *30 Biotechnology Law Report*, 565., 2011.11.05.

³⁰ Lásd bővebben: Chiarabolli Alessandro: Coexistence of Genetically Modified Crops with Conventional and Organic Agriculture: The Italian Situation., *30 Biotechnology Law Report* 675., 2011.11.06.

jelentősebb engedélyeztetési 'hullám' valószínűsíthető, és ennek következtében az újabb, köztermesztésbe bevont genetikailag módosított vetőmagtípusok számának növekedésével együtt fokozatosan ki fog terjedni a GMO növények termelésébe bevont területek aránya.³¹ Az előző körülménnyel összefüggésben kérdéses, hogy az Unió szinten várhatóan kibővülő és növekvő jelentőségű GMO-mezőgazdaság egyre nagyobb nyomása mellett – még ha a módosítás ezt a célt is szolgálja – mennyire lesz reálisan lehetősége a 'másként gondolkozó' tagállamoknak a GMO-mentesség fenntartására. Ha még el is fogadjuk, hogy az együtt-termesztési elvek valóban alkalmasak arra, hogy ténylegesen elválasszák egymástól a géntechnológiai alapú termesztést a hagyományos és organikus mezőgazdaságtól, kellőképpen izolálják az egymástól az egyes rendszereket, megakadályozva a véletlen szennyezést, átporzást, abban az esetben is számos hátránnyal kell számolni azon államok gazdáinak, akik ki akarják zárni a GMO vetőmagokat a termelésből.³²

VI. WTO

Mivel az EU-ban kizárólag engedélyezett GMO-k termesztetők, a környezeti és egészségügyi vonatkozásokra pedig az uniós engedélyezési eljárás környezeti kockázatértékelése már kiterjed,³³ az együtt-termesztéssel összefüggésben kezelendő, függőben lévő kérdések a genetikailag módosított növények közötti keveredéssel kapcsolatos gazdasági vonatkozásokra is irányulnak. Független szakértők szerint azonban továbbra is problémát okozhat, hogy a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) szabályai nem teszik egyértelműen lehetővé a tilalmat az említett indokok alapján, így az azokra hivatkozó tagállamoknak a WTO-n keresztül érkező panaszra kell számítaniuk.³⁴ Lássunk ennek korábbi példáját.

Az Amerikai Egyesült Államok 2003-ban az Európai Unióval szemben vitrarendezést kezdeményezett,³⁵ amelynek eredményeként a panel 2006-ban megállapította, hogy az EU GMO szabályozási rendszere nincs összhangban a WTO-normákkal.

A döntésben megállapították, hogy a GMO-termékek forgalmazását érintő korlátozás bevezetése egészségvédelmi céllal csak kizárólag független szakértői testület

³¹ Horváthy Balázs: Az uniós GMO-engedélyezési rendszer reformja – Növekvő tagállami mozgástér?, in: <http://jog.tk.mta.hu/blog/2015/03/az-unios-gmo-engedelyezesi-rendszer-reformja> (2015.03.15.)

³² Horváthy 2015.

³³ Ha a környezetre vagy az egészségre gyakorolt kockázatot az engedély megadását követően állapítják meg, a 2001/18/EK irányelv (20. cikk (3) bekezdés), illetve az 1829/2003/EK rendelet (10. és 22. cikk) erre az esetre az uniós hozzájárulás vagy engedélyezés megszüntetésére vagy módosítására irányuló eljárást ír elő. A tagállamok ezen túlmenően hivatkozhatnak a 2001/18/EK irányelvben szereplő különleges végzáradékokra (23. cikk), illetve az 1829/2003/EK rendeletben szereplő sürgősségi intézkedésre (34. cikk), hogy az egészségre vagy környezetre gyakorolt kockázatokra vonatkozó új vagy kiegészítő információk alapján ideiglenesen korlátozzák vagy megtiltsák a GMO-k termesztését.

³⁴ Greenfo: Zöld iránytű a neten, in: <http://www.greenfo.hu/eu/hirek> (2012.03.19.)

³⁵ Lásd: DS291 - European Communities — Measures Affecting the Approval and Marketing of Biotech Products.

által tudományos bizonyítékra alapított kockázatelemzés alapján történhet. Ezzel a WTO panel egyértelműen elutasította az Európai Bizottság érvelését, amely az elővigyázatosság elvén nyugodott, ezzel igazolva az egyes tagállamok által bevezetett korlátozásokat.

A WTO vitarendezési gyakorlata ebben a tekintetben a mai napig nem változott, így egy esetlegesen megindított újabb eljárásban a mostani reformmal bevezetett általános kivételek összeegyeztethetőségét vélhetően hasonlóan ítélné meg a WTO Vitarendezési Testülete.³⁶

Lássunk egy másik állásfoglalást, ugyanezzel a tanulssággal. 2010. november 5-én „a Tanács jogi szolgálatai jogi véleményt tettek közzé a jogalap kiválasztásáról, a lehetséges tagállami intézkedésekről és a javasolt intézkedéseknek a GATT-megállapodásokkal való összeegyeztethetőségéről. A jogi szolgálat úgy véli, hogy a választott jogalap nem megfelelő, és komoly kétségeinek ad hangot ezzel kapcsolatban, hogy a tagállamok által esetleg elfogadásra kerülő intézkedések összeegyeztethetőek-e a Szerződésekkel vagy a GATT-tal, továbbá hangsúlyozza, hogy az Európai Bíróság és a WTO előtt nehezen védhető meg egy olyan intézkedés, amelyet egy állam vagy régió etikai vagy morális kritériumok alapján hoz. Emellett ezeket az aggodalmakat az Európai Parlament jogi szolgálata is részben megerősítette, amely 2010. november 17-i véleményében hasonló fenntartásokat fogalmazott meg a nemzeti korlátozások pl. közérkölsre alapozott lehetséges indokolásainak az EU belső piaci szabályaival és a WTO kereskedelmi jogával való összeegyeztethetőségéről.”³⁷

Egy harmadik álláspont, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságé szerint azt, hogy a természetesi tilalom vezethet-e versenytorzuláshoz, a jelenlegi szempontok alapján nehéz megítélni. Ugyanakkor az uniós szintű együtt-termesztési és felelősségi (minimum)-normák hiánya esetén valószínűleg veszélybe kerülnek a GMO-kat fel nem használó mezőgazdasági ágazatok egyenlő feltételei. „Az együtt-termesztés biztosításához szükséges intézkedések mindenképpen ráfordítással és költségekkel járnak, amelyeket minden jövőbeli megoldásnál figyelembe kell venni. Másfelől a GMO-mentesség adott esetben előnyökhöz vezethet a forgalmazásban, miközben az árképzés mindig a fogyasztási szokásoktól függ.”³⁸

Barack Obama és José Manuel Barroso a tavaly, (2014) júliusi G8 találkozáson jelentette be a tárgyalások megkezdését, ami a tervek szerint az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezményt (NAFTA) megelőzve a világ legjelentősebb kereskedelmi megállapodásának aláírásához vezetne. Az Egyesült Államok és az EU között bonyolódik a világ kereskedelmének egyharmada, miközben ez a két gazdasági blokk együttesen a világgazdasági termelés felét állítja elő. Egy kellően széleskörű egyezmény a közgazdászok szerint uniós-szerte közel évi egy százalékponttal járulna hozzá a gazdasági növekedéshez, miközben optimista becslések szerint az EU Egyesült Államokba irányuló exportja akár 28 százalékkal is bővíthet. A válsággal küzdő Európa számára különösen jól jönne a nyitás, hiszen a rendkívül alacsony hazai keresletet valamelyest pótolhatná a megugró export.

³⁶ Chiarabolli 2011.

³⁷ Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Javaslat európai parlamenti és tanácsi rendeletre a 2001/18/EK irányelvnek a tagállamoknak a területükön történő GMO-termesztés korlátozására, illetve megtiltására biztosított lehetőség tekintetében történő módosításáról (COM(2010) 375 végleges – 2010/0208 (COD))(2011/C 54/16) 2.6. pont.

³⁸ (COM(2010) 375 végleges – 2010/0208 (COD))(2011/C 54/16) 2.6. pont.

Az Európai Parlament folyamatosan figyelemmel követi a TTIP-ről zajló tárgyalásokat. A megállapodás az EU és az Egyesült Államok között a világ legnagyobb szabadkereskedelmi térségét hozhatja létre, amitől mindkét fél új munkahelyeket és gazdasági növekedést vár. A felek azonban saját érdekeiket is igyekeznek védeni. A megvitatandó témák között szerepelnek az európai kis- és középvállalkozások amerikai közbeszerzésekhez való hozzáférése, a pénzügyi szolgáltatások, és az állam és befektető közti vitarendezés (ISDS) szabályai. A nemzetközi megállapodások kidolgozása teljes mértékben uniós kompetencia, ami azt jelenti, hogy az uniós országok nevében az Európai Bizottság tárgyal. A Bizottság és az Egyesült Államok között 2013 júliusa óta tartanak a megbeszélések. Másfél évvel a tárgyalások indulása után az EP egy jelentésen dolgozik, ami az eddigi tárgyalási fordulókat tanulságait összegzi és további javaslatokat is megfogalmaz. Az állásfoglalásról 2015 májusában szavazhatnak a képviselők.

Legyen a közvélemény számára átláthatóbb az Európai Unió és az Egyesült Államok között zajló transzatlanti kereskedelmi és befektetési partnerségi tárgyalássorozat: ezt kérték pártállásuktól függetlenül az Európai Parlament képviselői azon a vitán, ahol a tárgyalások jelenlegi állását tekintették át az Európai Bizottság kereskedelemért felelős biztosával, Karel De Guchtal. A gazdasági élet egyes szakértői szerint, ez olyan, egészséges növekedést hozna, amely nem jár további kormányzati kiadásokkal, és nem nő tőle az államadósság. A kereskedelem liberalizálásából származó növekedés miatt ugyanis nő a termelékenység, és a hosszú távú gazdasági teljesítményre is serkentőleg hat. A kereskedelmi partnerség nem csak a gazdasági növekedésről szól, hanem annál sokkal többről: lehetőséget biztosít ugyanis Európának és az Egyesült Államoknak, hogy közösen lefektessenek globális ipari szabványokat, például a környezetvédelem és az adatvédelem terén, meg még egy csomó másik területen. Látva az EU és az Egyesült Államok gazdaságának méretét, ez a partnerség egy valós lehetőség arra nézve, hogy bármi, amiről majd megegyeznek a tárgyaló felek, globálisan elfogadott szabállyá váljon. Ha versenyképesek akarnak maradni, akkor ezt át kell vennie a legtöbb feltörekvő gazdaságnak, például a BRICS (Brazília, Oroszország, India, Kína és Dél-Afrika) országainak is. A TTIP tehát maximalizálja az EU és az Egyesült Államok politikai befolyását egy többpólusú világban. És ne felejtjük el, hogy van egy geopolitikai eleme is: megerősíti ugyanis az euroatlanti kapcsolatokat, azt a gazdasági kapcsolatrendszer, amely amúgy is világ legerősebbje. Idáig a NATO-féle biztonságpolitikai együttműködés jelentette a kapcsolatokat alapját, manapság viszont nem árt az sem, ha a befektetési és kereskedelmi alapjai is le vannak fektetve.³⁹

Mindehhez az EU piacait is egyenlőbb feltételek mellett kellene megnyitni az amerikai vállalatok előtt, ezt pedig a válságot sok helyen protekcionizmussal kezelő kormányok nehezen nyelik le. Természetesen az egyik fő vitapont a mezőgazdaság kérdése.⁴⁰ A mind nemzeti, mind EU-s szinten erősen támogatott mezőgazdasági

³⁹ Jacob Funk Kirkegaard, a Peterson Institute for International Economics kutatójának véleménye, in: http://hvg.hu/gazdasag/20150130_Hulye_modja_lenne_ez_a_nyomasgyakorlas_na#.

⁴⁰ További kiélezett kérdés, hogy franciák a TTIP megvalósulása esetén méltán féltik hazai filmiparukat az amerikai filmek dömpingjétől. A tárgyalások másik kulcskérdése jelenleg a fogyasztóvédelem területe. Egy ilyen szintű megállapodáshoz elengedhetetlen a szabályozás,

termelés számára szinte lehetetlen kihívásokat állítana a génkezelt növények és hormonkezelt húsok tömeges behozatala, így az ilyen típusú élelmiszereket az EU kizárná az alakuló egyezmény hatálya alól. Az Egyesült Államok ugyanakkor nem hajlandó elismerni, hogy az általa alkalmazott egészségügyi, élelmiszerbiztonsági előírások kevésbé volnának szigorúak, mint az európai szabályozás. Ne felejtjük el, hogy az Egyesült Államokban jelenleg húsz GMO-fajta több mint 180, szabadalommal védett típusa rendelkezik engedéllyel.

A két, közvélemény által leginkább ismert hozománya a transzatlanti kereskedelmi partnerségnek a klónozott csirke és a GMO-k várható dömpingje. Egy amerikai gazdasági szakember a következőképpen vélekedik erről. *„Vannak, akik úgy gondolják, csak a saját iparukat védik az amerikai konkurenciától, amikor GMO-ellenes szabályokat hoznak, mások meg azt mondják, ez valami felesleges felhajtás nem létező veszélyek körül, vannak olyanok is, akik egyetértenek a GMO-k korlátozásával. Igazából az egész európai-amerikai nézetkülönbség mélyén egy filozófiai probléma található: az európai törvényalkotók és kutatók sokkal óvatosabbak, azt mondják „lehet, hogy ez veszélyes, ezért korlátozzuk”, és ezt a felfogást osztja a közvélemény is. Ezzel szemben az amerikaiak azt mondják, 'ha nem öl meg, akkor erősebbé tesz', és ezért nem is várják el, hogy bizonyítva legyen, hogy egy adott élelmiszer nem veszélyes, amíg az ellentéte nem bizonyított. Ez nem azt jelenti persze, hogy az amerikaiak mindenképpen vegyszereket akarnának fogyasztani, vagy önpusztító életre vágnak, hanem azt, hogy más számít náluk biztonságosnak, azaz kevesebb bizonyítékkal is beérik ahhoz, hogy biztonságban érezzék magukat.*⁴¹

A fenti véleménnyel éles kontrasztot képez a GMO dömpinget elutasító vélemények sora.

2014. június 25-én tartották az Országgyűlés Mezőgazdasági Bizottságának tárgyalótermében a 26. GMO-Kerekasztal ülést, amelyen a TTIP GMO-kat érintő vonatkozásait is tárgyalták. A Greenpeace, a Magyar Természetvédők Szövetsége és a Védegylet határozottan ellenzi az EU és az Egyesült Államok között formálódó szabadkereskedelmi egyezményt, mert az veszélybe sodorhatja többek között hazánk génmódosítás-mentességét is. Az egyezmény véleményük szerint szabad utat ad egészségkárosító vegyszereknek, hormonkezelt marhahúsoknak, kikényszerítheti a verespataki aranybánya megépítését, alááshatja az éghajlatvédelmi törekvéseket és a helyi élelmiszerek felhasználását. A GMO-k hazai erőteljes megjelenését elutasító tudósok,⁴² közéleti személyiségek mellett a jogászok is képviseltetik magukat.

Az egyik legsarkosabb korábbi álláspont, Raisz Anikó⁴³ álláspontja, aki szerint, a GMO-támadás az állami szuverenitás súlyos megsértésének minősülhet, és az állammal szemben alkalmazott erőszak egyik lehetséges formája. Érvelése értelmében ezért az agresszió – egyébként is túlzottan szűkre szabott – fogalmát kellene bővíteni

elsősorban a vitarendezés és a szellemi tulajdonjogok területén való bizonyos fokú összehangolása.

⁴¹ Jacob Funk Kirkegaard, a Peterson Institute for International Economics kutatójának véleménye, in: http://hvg.hu/gazdasag/20150130_Hulye_modja_lenne_ez_a_nyomasgyakorlas_na#.

⁴² Darvas Béla, Bardóc Zsuzsa, Pusztai Árpád, Friedrich Róbert, Simon Gergely.

⁴³ PhD, DEA (LLM), dr. jur. Raisz Anikó, egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Jogi Tanszék.

ahhoz, hogy a GMO-támadás megfelelő helyet kapjon a nemzetközi jogban. Az agresszió-fogalom körüli kérdések már évtizedekkel ezelőtt felmerültek. Raisz Anikó szerint a fogalom bővítésének lehetősége-szükségessége „*ma főként két irányban lenne kívánatos: egyrészt a ki?, másrészt a hogyan? tekintetében; azaz nem feltétlenül csak állam (nemzetközi büntetőjogi értelemben állami vezető) lehet az elkövető, és nem feltétlenül a hét közismert elkövetési formában jelentkezhet az államok ellen elkövetett erőszak.*”⁴⁴ Érvelése szerint a külföldről az állam kifejezett akarata ellenére érkező szándékos GMO-szennyezés (GMO-támadás) az állami szuverenitás (ezen belül többek között a gazdasági függetlenség) megsértése lehet, amelyhez rosszabb esetben emberi jogi következmények (többek között az egészséghez való jog megsértése) is társulnak, de mindenképpen az államterület – bevallottan nem klasszikus módon, de elkövetett – sérelme valósul meg. A GMO-támadás fogalmának jogi dokumentumokban való realizálására nem számíthatunk a közeljövőben, mindenekelőtt a GMO mögött álló lobbis – államokon átnyúló – erejére tekintettel. Ez az álláspont azonban egy komoly felkiáltójel, miszerint a helyzet megváltozásáig, - helyesebben szólva az aktualitások okán: amíg még van rá lehetőség,- a jogtudománynak érdemes lenne megvitatnia a GMO-támadás lehetséges dogmatikai hátterét.

Összegzés

A fenti vitapontokra az alábbiak szerint reflektálhatunk. Magyarország kényszerpályán mozog.

Hazánk a Kárpát-medence ökológiai értékeinek védelme érdekében minden rendelkezésre álló jogi eszközzel (a különböző magyar politikai erők a legteljesebb egyetértésben) küzd a GM növények terjedése ellen, ugyanakkor ennek során az EU és az USA részéről gazdaságpolitikai nyomás nehezedik Magyarországra. Az Alaptörvény gondolata, hogy a magyar mezőgazdaságnak versenyhátrányt jelentene a GMO-k beengedése (illetve jelenleg versenylőnyt biztosít a GMO-mentesség).

Az Alaptörvény XX. cikkében a megelőzés és az elővigyázatosság elvei nem kaptak helyet, amelyek nélkül a vonatkozó rendelkezés – GMO mentes mezőgazdaság – nehezen, illetve más jogszabályok közbejöttével értelmezhető.⁴⁵ Más helyen az Alaptörvény azt is kimondja, hogy a tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, a tudományos kutatások értékelése kizárólag a tudomány művelőinek hatásköre. Márpedig a génkezelt élelmiszernövények egészségügyi hatásairól még nem született világos és egyértelmű, általánosan elfogadott, tudományos álláspont.

Ilyen esetekben alkalmazható az elővigyázatosság elve, amelyekben fennáll a környezet károsodásának veszélye, ám a tevékenység és a káros környezeti hatások közötti ok-okozati kapcsolat bizonyítására rendelkezésre álló tudományos bizonyíték hiányzik, vagy elégtelen. Az alapelv védekező tevékenységet követel akkor is, ha az elérhető tudományos bizonyíték nem elegendő ahhoz, hogy biztosan előre jelezhető legyenek a káros következmények, azok jellege, mértéke, súlyossága, tartóssága, visszafordíthatósága, kumulatív hatása, vagy az, hogy a kár egyáltalán bekövetkezik-e.

⁴⁴ Bővebben: Raisz Anikó: GMO-támadás, mint az agresszió újabb formája?, *Polgári Szemle*, 2012/1-2.

⁴⁵ Nem tiltott pl. az élelmiszerekben, takarmányokban való felhasználás vagy export.

Ezekben az esetekben a megelőző intézkedések nem halaszthatók el, várva a teljes tudományos bizonyosságra. Ezen a ponton felmerül a kérdés, hogy csupán az elővigyázatosság elvének alaptörvényi deklarálása több eredményt hozhatna-e környezetvédelmi szempontból, mint a GMO mentes mezőgazdaság kinyilvánítása.⁴⁶

A XX. cikkben a GMO-mentes mezőgazdaság csupán eszköz, a célnak alá van rendelve, tehát csak annyiban alkalmazandó, amennyiben a cél, a testi és lelki egészség megvalósulása érdekében szükséges, és amennyiben léteznek a GMO-knak az egészségre igazolhatóan káros hatásai. Történeti szempontból vizsgálva a XX. cikk koncepcióját, az Alaptörvény rendelkezéseiben egy általános cél manifesztálódik, amely évek óta jelen van a magyar politikában, (2006/53. országgyűlési határozat, 2005. január 20-i FVM moratórium), és többpárti konszenzust takar.

Az Unió részéről is érzékelhető volt hosszú ideig egyfajta hezitálás, hogy a GMO-k tekintetében meddig terjedjen az uniós és meddig a tagállami hatáskör. A 2010-es koegzisztenciára vonatkozó bizottsági ajánlásból, és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, valamint a Régiók Bizottsága véleményeiből, javaslataiból is az kezd kiviláglani, hogy a tagállamok kapjanak szabadabb kezet saját területükön a GMO-k szabályozása tekintetében. Erre komoly reményünk lehet;⁴⁷ az új Európai Unió GMO-Irányelv kapcsán.

Amennyiben a TTIP mégsem jön létre és nem lép életbe, akkor elképzelhető, hogy amint az 1970-es években Magyarországon az 1976. évi II. törvény az emberi környezet védelméről úttörőnek számított a régióban,⁴⁸ úgy talán a GMO szabályozás terén is elképzelhető, hogy a magyar megosztott politikai elit által is egységesen kezelt fellépés meggyőző és irányt mutató megatrend lehet Európa közeljövőjében.

⁴⁶ Egyes tudományos álláspontok szerint az Alaptörvényben helyet kaphatott volna és egyben hiányossága annak az elővigyázatosság elve is, többek között, mint a szennyező fizet elve, a társadalmi részvétel elve, a magas szintű védelem és a visszalépés tilalma). Lásd: Horváth – Pánovics 2011.

⁴⁷ Az engedéllyel rendelkező MON810 kukoricát öt tagállamban termelik (Csehország, Portugália, Románia, Szlovákia és Spanyolország). Ugyanakkor kilenc tagállam alkalmazott védzáradék-intézkedést (Ausztria, Bulgária, Görögország, Lengyelország, Luxemburg, Magyarország, Németország, Olaszország, és 2013-ig Franciaország). A mentességek kapcsán a korábbi szabályozás lényeges követelménye volt, hogy a tagállamok a védintézkedéseket csak az egészségvédelemmel és környezetvédelemmel összefüggő tudományos bizonyítékok alapján tarthatták fenn. A tagállami korlátozásokat tudományos szempontból az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság (EFSA) véleményezte, és ennek eredményeképpen kivétel nélkül minden eddigi tagállami védintézkedésről – beleértve Magyarország mentességét is – kimondta, hogy azok tudományosan megalapozatlanok és indokolatlanok. A GMO-mentességet fenntartó államok szabályozása tehát nem volt összhangban a korábbi engedélyezési rendszerrel, és csak politikai okoknak volt köszönhető, hogy végül a Bizottságnak nem sikerült eredményesen fellépnie a korlátozást alkalmazó tagállamokkal szemben.

⁴⁸ „A magyar országgyűlés voltaképpen az 1960-as évek elejétől foglalkozik környezetvédelmi kérdésekkel, de e szempontú tevékenységben az áttörést az emberi környezet védelméről alkotott 1976. évi II. törvény jelentette.”, in: <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/166.html>.